

Crònica sentimental de la sociolingüística (Cerdanya, 1978-2022)

Els límits del llenguatge són els límits del meu món.

L. WITTGENSTEIN

La intervenció que faré parteix de la vivència en primera persona i pretén ser un esbós del que és el meu idiolecte. Quan se'm va plantejar la possibilitat de fer aquesta intervenció no veia què hi podia aportar, però Joan Peytaví em va engrescar i amb la seva empenta i un excés de gosadia faig aquesta presentació.

A la citació que introdueix el text parlo de límits: vaig néixer a Puigcerdà fa quaranta-quatre anys. Ara que he traçat els límits, començo a anar pels marges: visc en una comarca fronterera i vaig néixer en un moment frontissa. Avui en dia convisc amb jovent i, podríem dir que, els meus referents basculen entre la Rosalía i Lull, March, Verdaguer i Lildami. Així doncs, els límits, lluny d'engavanyar-me, sempre han estat un convit a eixamplar mires per dir-me i dir que el món és gran.

Soc filla i neta de cerdans. Els pares van viure de ple la dictadura franquista i, tot i que sempre van parlar català, van estar escolaritzats oficialment en castellà i encara els sento dir la bestiesa que «de català, no en saben», quan probablement en saben molt més que jo. La família del meu pare, establerta a Guils, tenia més tracte amb gent de la Tor que de Puigcerdà i no pocs dels amics de joventut del meu pare havien estudiat a la Tor. Així doncs, la meva herència dialectal per part de pare és força més septentrional que per part de mare. Als anys setanta, la frontera política s'esborrava a El 32 i a La Gatzara.¹ Va ser així com el meu oncle va

1. El 32 i La Gatzara eren dos locals d'oci nocturn molt freqüentats per catalans d'ambdós costats de la frontera.

fer-se francès per la via del matrimoni. L'anècdota no és gratuïta si tenim en compte que això va determinar el meu nom. Els pares em volien posar Anna i la meva tia va dir que ni parlar-ne, que cada cop que em cridés li vindria un ruc al cap (*âne*). Per promoure el consens familiar em van posar Ester.

Vaig passar la meva primera infància, la primera meitat dels anys vuitanta, a «la vila» de dilluns a divendres i a ca la iaia (a Olopte) caps de setmana i vacances. De dilluns a divendres parlava català a casa, però el meu entorn era majoritàriament castellanoparlant: als anys setanta, Cerdanya havia acollit una onada migratòria rellevant de persones provinents de la resta d'Espanya (Andalusia, Galícia, Extremadura...).

Vivíem a la prolongació del carrer Major, que era, a efectes pràctics, on el carrer Major perdia el seu nom. Un barri de blocs *desarrollistas* poblats de famílies humils com la meva que (a diferència de la meva) parlaven en castellà: era freqüent quedar al *callejón* o banyar-nos en *barreños* a l'estiu. Quan em demanaven si era de Puigcerdà i deia que sí, em demanaven de quina casa i jo responia: d'un pis. El català entrava tímidament a l'escola; així doncs, el meu món infantil parlava castellà. L'entreteniment dels anys setanta, la televisió, també parlava en castellà. Era la televisió de *Los payasos*, els *Tigres y leones* i *La cometa blanca*. Per les vacances, els meus companys d'escola anaven a *el pueblo*. *El pueblo* era un lloc mític on gairebé tot era possible. Jo no tenia casa i tampoc no tenia *pueblo*. No sé si la meva mare se'n va sortir gaire quan, en un intent de consol, em va dir que el meu *pueblo* era Olopte.

Els caps de setmana canviava de llengua i canviava de món. Tècnicament hauria de dir que anava a *el pueblo*, un *pueblo* que parlava català. Allà era la nena de ca la Pera. M'estava amb la iaia, la tia, la padrina: a l'hivern jugava, feia *cuentos*, labors i la padrina m'entretenia amb rondalles i jocs de falda que, malauradament, recordo poc. A la nit no faltaven la flassada i la bullota. A l'estiu estavellava mongetes, menjava madoixes i jugava amb mainada de Barcelona, que eren (en deien) *canalla*. Parlava el català de les padrines: les primeres persones del present, amb *-i*, monoftongava *-ua-* en paraules com cotre o gons i, per descomptat, tractava de vós tots aquells qui no eren nens, costum que encara conservo.

A les darreries dels anys vuitanta, les polítiques de normalització lingüística es van fer notar. A l'escola treballàvem en català mentre alguns mestres s'acabaven de reciclar a correu i, a còpia de parlar català dins les aules, el català va començar a sortir als patis. D'aquella època recordo ràdio, molta ràdio: les primeres radionovelles, el *Què dius, Alsius?* mentre la mare planxava, i el programa de televisió que m'enduria a una illa deserta: *Planeta imaginari*, del circuit català de Televisió Espanyola.

A casa també escoltàvem Ràdio Pirineus. Per primera vegada català de quilòmetre zero ens entrava a casa per les ones hertzianes. En recordo vagament Rosa

Serrano parlant de català, Fransa al programa infantil de les tardes i Carme Pasqual a l'hora del badall.

El 1985 la prolongació del carrer Major havia deixat de ser prolongació. Viuïem al carrer Major de ple i tota la mainada de l'escala ens trobàvem a ca la veïna per badallar en català. Ens llevàvem amb Carme Pasqual a les línies de so i anàvem a dormir després de sentir el *Cerdanya informatiu*, de Josep Maria Teignier.

En el marc de la política de normalització lingüística marcada per l'eufòria preolímpica, recordo *L'hora dels ratolins*: un programa de ràdio presentat i dirigit per Manel Figuera. Era un programa d'entreteniment adreçat a escolars que, mitjançant un format de concurs ambiciós, posava a prova la perícia lingüística dels escolars de la vila. En recordo especialment una entrevista a Jordi Sarsanedas i una altra a Jordi Pere Cerdà. Calia escoltar l'entrevista i trobar-hi un parany de coherència mentre es preparaven tres proves que anaven a continuació: una de rimes, una de sinònims i una de refranys. Allà vaig descobrir que es podia rimar molt en català i que la llengua que havia mamat era tan rica que permetia fer estrafolla fent passar per sinònims de *embotit* tot el camp semàntic de bulls i botifarres.

Tampoc no faltava a casa el número de la *Rufaca*, si bé a l'època no hi parava gaire atenció. Aquests darrers dies m'he entretingut fullejant l'hemeroteca. La *Rufaca* es va publicar del 1977 al 1994 i, si en resseguim el curs, s'hi pot observar com passa de ser un exemple de transversalitat i interlingüisme a ser una publicació completament en català seguint la tendència de la normalització. Sobretot a les dues primeres dècades, la revista recollia representants de cada poble al Consell de Redacció i hi cohabitaven amb naturalitat el català, el castellà i el francès. Els darrers números, però, ja són íntegrament en català.

Les polítiques de normalització lingüística capitanejades per la Norma i la cartelleria de les botigues van calar i, a poc a poc, *l'estudi* i *el col·lègit* van quedar substituïts per *l'escola*; *la bassura*, per *les escombraries*; *l'assera*, per *la vorera*; *el bussón*, per *la bústia*; *l'atún*, per *la tonyina* i *el llavero*, per *el clauer*. Avui en dia, totes aquestes paraules que havien format part del meu lexicó em fan mal de sentir.

El 1992 els Jocs Olímpics de Barcelona situen Catalunya al mapa i es visibilitza, de retruc, la nostra llengua. El català, ja normalitzat, era la meua llengua d'ús habitual. A banda de TV3 i Catalunya Ràdio, a casa hi entrava l'*Avui*, els diumenges, perquè regalaven un diccionari per volums. Va ser llavors que em vaig aficionar a llegir. Els pares, que no sabien català, de cop llegien en la seva llengua.

El setembre del 1992 marca un canvi, entro a l'Institut Pere Borrell per cursar-hi el BUP. A banda dels meus companys de l'Alfons I, que aleshores ja parlaven català (tot i ser majoritàriament castellanoparlants a casa), s'hi afegixen els alumnes «de les monges» i els «dels pobles»: la immensa majoria d'ells, catalanoparlants. TV3 no perd de vista el seu paper de modelador lingüístic, però la llengua es desencarcarà en pro d'un registre col·loquial genuí. Tot i això, encara hi

havia la tendència a «centralitzar» les variants dialectals. Mirat retrospectivament, em sobta adonar-me que les classes a l'institut eren en català central tot i que molts dels professors eren valencians, de les Terres de l'Ebre, de la Seu d'Urgell o de Girona. Tots parlaven un català correctament homogeni.

El 1996 acaba el meu pas pel Pere Borrell i, sense saber gaire com, començo a estudiar filologia catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona. M'agrada escriure en català, llegir en català i jugar amb les paraules. A classe aprenc els fonaments de la meua llengua i conèixer-los em fa estimar-la. Als marges, al bar i als pisos s'obren nous mons. Recordo baixar de Cerdanya amb el que era per mi el *kit* bàsic de supervivència: la bullota per a les nits d'hivern, una capsa de mistos i un parell de ciris per si marxava la llum. Recordo ganyotes de companys de Tarragona que donaven per descomptat tenir llum i els semblava estrany dormir amb una bossa d'aigua calenta. O bé un sopar que, de la mateixa olla, en van sortir tres plats: «pataques i bajoques», «patates i mongeta» i «trumfes i tavelles». Per primera vegada prenc consciència del conglomerat lingüístic que m'explica i prenc partit per un català fluid i sense correccions forçades en contextos informals.

Els caps de setmana segueixo pujant a Puigcerdà i ja no sé què parlo: a casa diuen que m'he «axavat», al pis em diuen que l'*envento* i els companys de carrera escodrinyen per trobar-me un gironí que no he tingut mai. Amb un cert punt de pena de qui té un idiolecte eixarreït, prenc la decisió conscient de preservar el meu parlar amb una única premissa: no desenterrar cadàvers.

La meua joventut passa un parell d'anys per França, on el francès va ser la meua llengua d'ús habitual, fet que va deixar petjada en forma de calcs lèxics i sintàctics; calcs que he anat renormalitzant.

El 2003 la llengua em torna a casa. Em reinstallo a Puigcerdà com a professora de català i m'adono que la realitat sociolingüística no és tan diferent de la dels anys setanta. A l'inici del 2000, Cerdanya rep una forta onada migratòria procedent de Llatinoamèrica, així com una altra, de prevalença inferior, dels països de l'Est (Rússia, Moldàvia i Ucraïna). Avui en dia, molts d'aquests alumnes dominen les dues llengües cooficials i la pròpia.

Com diu Bauman, el canvi de millenni porta el canvi de la societat sòlida a la líquida i gosaria dir que els límits ja són eteris. Amb l'entrada d'Internet a casa, hem obert la finestra al món. A través de les pantalles, l'exposició dels parlants a estímuls de tota mena és constant: escoltem *streamers*, mirem youtubers i tuitem si és pecat capital dir *merci* en lloc de *gràcies*, o bé si no seria bona pensada dir *furgoteques* a les *food trucks*. Tot i això, encara hem de fer un pas més en la conquesta de les xarxes. Gosaria dir que, per primer cop a la història, som en un moment en què estem garantint la plenitud oficial de la llengua catalana (en contextos formals vetllem per possibilitar l'ús de la llengua), però se sent parlar menys que mai català entre el jovent. El català a les xarxes ocupa un lloc residual, no hi

ajuda un entorn en què es cobra per nombre de visites i on hi ha divulgadors catalans que fan contingut de qualitat en castellà. Tot i així no tot està perdut, sempre ens quedaran Gent de Merda i el Canal Malaia (ara per ara pocs divulgadors han fet tant per acostar la literatura catalana als adolescents com Juliana Canet).

L'amenaça de la imposició del 25 % de castellà a l'escola plana sobre nostre. De vegades penso que tant de bo només el 25 % de la vida a les escoles fos en castellà. Pateixo per la situació del català i els intents continus de bandeig, però, d'altra banda, surto flotant de classe quan sento frases com «està estifat al sofà» o «tira tros d'arpioc» en alumnes que diuen que no sé qui és *top* o que moren pel seu *crush*. I pensant en *crushos* o *crashos*, el que sí que seria un *crush* dels grossos seria algú que em sabés explicar els matisos semàntics que separen un *tartallotge*, d'un *tartabori*, d'un *tarrabena* o d'un *terrobino*.

ESTER SIRVENT
Professora de llengua catalana
de l'Institut Pere Borrell de Puigcerdà